

POCHVALA PANENSTVÍ SVATÉHO ŘEHOŘE TEOLOGA A NAPOMENUTÍ SVATÉHO BASILA O ZÁKLADNÍCH VLASTNOSTECH MNICHA

Michal DVOŘÁČEK

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

SLOVO O PŘÁTELSTVÍ

Svatý Řehoř Teolog a svatý Basil Veliký byli nejen podobného věku, ale pocházeli rovněž z podobné oblasti v Malé Asii⁹⁹. Oba také odešli studovat do Athén, města filozofie a věd, v němž získali především světské vzdělání. Nutno říci, že jen díky velké podpoře staršího Řehoře byl mladší Basil uchráněn od zcela všudypřítomného pokušení, které tehdejší život Athén naplňovalo. Svatý Basil byl rovněž téměř jediným, „který nebyl touto špatnou společností ovlivněn“¹⁰⁰, jak v knize *Pravdivé přátelství* uvádí její autor a doktor teologie Andreas Papavassiliu. Svatý Basil již po krátkém pobytu v Athénách poměrně zahořkl a byl zklamán mírou, v jaké Athény působily na mravy mladých lidí. Nakonec se vyslovil v tom smyslu, že Athény jsou jen *prázdnou blažeností* (κούφια μακαριότητα). Svatý Řehoř se jej snažil uklidnit a vysvětlit, že je třeba více času, aby člověk pochopil charakter nějakého místa či člověka.

Pro oba velikány křesťanské teologie a zbožného života bylo charakteristické velké přátelství, které trvalo, s drobnými výměnami názorů a někdy odlišnými pohledy na praktické církevní otázky, po celý jejich život. „Postupem času se oba dva sblížili natolik, že se stali *přebývajícími pod jednou střechou, přijímajícími pokrm u jednoho stolu a jsoucími jeden pro druhého vším* (ομόστέγοι, ομοτραπέζοι, ένας δύο). Úspěch jednoho byl důvodem radosti druhého. Oba vytvářeli dojem, jako by měli „pouze jednu duši, která přebývala ve dvou tělech“¹⁰¹. V Athénách svatý Řehoř a svatý Basil znali pouze dvě cesty,

⁹⁹ Ačkoli svatý Basil Veliký prožil většinu svého života v Caesareji Kappadocké, byl Kappadóčanem jen z poloviny, neboť po otcově linii byl rodem z Pontu.

¹⁰⁰ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο αποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 509.

¹⁰¹ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο αποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 509.

kudy se ubíraly jejich každodenní kroky. První vedla do svatých domů (čili chrámů) a druhá k učitelům vnější moudrosti. Ostatní cesty (do divadel a domů zábavy apod.) přenechávali ostatním.¹⁰²

Jednota a přátelství, které se mezi nimi vytvořily, byly v jejich případě utvrzeny - spíše než čímkoli jiným - především „identitou chování a mravů“ a „radostí ze stejných věcí“. Jejich přátelství, jak píše profesor Papadopoulos, dosáhlo v neobvyklé míře „hranic ryzosti a opravdovosti“¹⁰³, a díky tomu i jejich společná sláva dosáhla daleko za hranice Řecka. „Neboť láska a přátelství vytvářejí radost a duchovní zklidnění zejména proto, že jeden vidí samotného Boha ve tváři toho druhého, kterého miluje.“¹⁰⁴

Když se oba později odebrali do Pontu, kde spolu strávili podle dřívější úmluvy 18 měsíců (a kde vytvořili věhlasnou antologii Origenových textů *Filokálii*), společně zde také přemýšleli o pravidlech a předpokladech mnišského života a askeze. Svatý Basil vystupoval za propojení askeze a filantropie, čili mnišské askeze a skutků společenského užitku uvnitř mnišské komunity. Svatý Basil byl tedy více za „*υπέρ της πράξεως*“, čili za praktickou askezi (ἐμπρακτικὴ ἀσκήσις) ve filantropických kinoviích, zatímco svatý Řehoř byl spíše za „*υπέρ της θεωρίας*“, která mohla být podle jeho přesvědčení úspěšně realizována pouze za předpokladu osamění a nalezení útočiště v pustině.¹⁰⁵

Svatý Řehoř, ač byl o dva roky starší než svatý Basil, ctil nicméně svatého Basila jako svého staršího bratra. Už tehdy se řídil jeho radami zejména v oblasti teologie a přátelství, tedy v tématech, jež byla oběma tolik blízká a pro oba dva tolik citlivá. Navzdory tomu, že v některých myšlenkách, v úvahách, v dílech básnických i teologických je patrna určitá různost a v nikoli zásadních

¹⁰² Viz ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. *Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον Ἐπιτάφιος* (Λόγος ΜΓ', κεφ 21), PG 36, 524 AB, B.E.P.E.Σ., τόμ 60, σελ. 147 και Ε.Π.Ε. τόμ 6, σελ. 164. Srov. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο ἀποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 510.

¹⁰³ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γ., Σ.: *Η ζωή ενός Μεγάλου - Βασίλειου Καισαρείας*. Έκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήναι 1979, σελ. 49-50. Citováno podle: ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο ἀποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 512.

¹⁰⁴ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο ἀποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 514.

¹⁰⁵ Viz ΧΡΗΣΤΟΥ, Κ. Π.: Γρηγόριος ο Θεολόγος (άρθρο στη Θ.Η.Ε., τόμ. 4, στήλ. 710). Srov. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο ἀποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 514.

věcech odlišný způsob vyjadřování, souhrnné myšlení obou světců vytvářelo dokonalou jednotu teologickou i filozofickou. Analyzujme proto nyní zaujetí svatého Řehoře, které zdůrazňoval při rozhovorech a úvahách o vysokém smyslu panenství, a srovnajme jej do značné míry s praktickými napomenutími svatého Basila o základních vlastnostech mnicha.

POCHVALA PANENSTVÍ SVATÉHO ŘEHOŘE TEOLOGA

Archim. Georgios Grigoriatský ze Svaté Hory Athos dosvědčuje zkušenost a všeobecný názor pravoslavné Církve, když praví, že mnich zachovávající panenství podle vzoru Krista nejen že překračuje podmínky *proti přirozenosti* (παρά φύσιν), ale rovněž samotné pravidla přirozenosti (κατά φύσιν), a poté, dosáhnuvše stavu jsoucího nad přirozenými zákony přirozenosti (υπέρ φύσιν), stává se účasten „andělského stavu bezpohlavnosti“¹⁰⁶ (της αγγελικής αφύλου καταστάσεως), jak o něm hovoří v evangeliu sám Kristus: „Však při vzkříšení nebudou se ani ženiti ani vdávati, ale budou jako andělé Boží v nebi.“¹⁰⁷ Mniši, podobně jako andělé, zachovávají panenství nikoli proto, aby naplnili a uspěli v dosažení nějaké praktické užitečnosti pro Církev (viz misijní aktivita), nýbrž spíše proto, „aby neustále uctívali Boha *v těle a v duchu*“¹⁰⁸, jak o tomto tématu píše svatý apoštol Pavel¹⁰⁹.

Svatý Řehoř Teolog hovoří o panenství jako o „překrásném daru našemu životu“, daru *skvělícímu se více než zlato*. Panenství je podle svatého otce Řehoře „dárce mnohých blah, matkou bezdětného života, Kristovým údělem“¹¹⁰. Z perspektivy duchovního stvoření, je první pannou sama Přesvatá Trojice. Po svaté Trojici následují – světlem zářící, neviditelní andělé. „U nich není ani manželských svazků, ani starostí, ani bouří hrozných a zločinných vášní.“¹¹¹

¹⁰⁶ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Ευαγγελικός μοναχισμός. In: Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος. I. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 1998, s. 25.

¹⁰⁷ Mt 22, 30

¹⁰⁸ Viz ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Ευαγγελικός μοναχισμός. In: Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος. I. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 1998, s. 25.

¹⁰⁹ 1 Kor 6, 20: „... Oslavujtež tedy Boha tělem svým i duchem svým, kteréžto věci Boží jsou.“

¹¹⁰ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: Собрание творений. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 133.

¹¹¹ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: Собрание творений. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 134.

V pozdější době se zjevily Boží tajiny, které jsou hodny každého projevu lidské úcty.

„Aby se každá žena utíkala pouze k jednomu muži, postavil Bůh hranice bezuzdnosti, které nazýváme svazkem manželství.“¹¹² Svatý Řehoř hovoří v této souvislosti o velkém nebezpečí, kdy by neomezenost lidské nezdrženlivosti a neznalost míry hmoty mohly zapříčinit konec lidského pokolení.¹¹³ Právě tato Řehořova slova nám mohou pomoci lépe pochopit význam manželství, ale ještě více význam panenství, o němž svatý Řehoř Teolog ve svých studiích a listech se zaujetím pojednává. Když se zjevila blahodať mezi lidmi, s příchodem Krista, tehdy mohla skutečně problesknout i záře panenství, a proto panenství, zřeknuvší se světa a odloučivší od sebe nemocný okolní svět, „jest hodno, aby bylo upřednostněno před manželstvím a životními svazky tím více, čím více má duše přednost před tělem a širé nebe před zemí...“¹¹⁴.

Na druhou stranu svatý Řehoř přiznává, že manželství má také vysoké zásluhy, obzvláště je-li čisté, pak je také hodno vší chvály. „Díky tomu, že mají (manželé) jedno tělo, mají také jednu duši, a pomocí vzájemné lásky společně povzbuzují jeden druhého horlivostí ke zbožnosti.“¹¹⁵ Svatý otec Řehoř konstatuje, že „život bez lásky je tak neplodný, tvrdý, beztvarý a opuštěný“, že ani „toulání se po horách nezachraňuje před utrpeními“¹¹⁶.

Jestliže někdo opovrhne manželskou láskou a činí tak z horlivosti ke ctnosti, je třeba, aby pochopil, že ctnostem tato (manželská) láska není cizí. V dávných dobách bylo manželství příjemné nejen všem zbožným lidem; ale dokonce i pozorovatelům tajemství Kristova utrpení (apoštolům), dále prorokům, patriarchům, kněžím, ctihodným a zbožným panovníkům. Ti všichni byli totiž plodem něžné manželské lásky, neboť dobré lidi neporodila

¹¹² ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 135.

¹¹³ Viz ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 135.

¹¹⁴ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 137.

¹¹⁵ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 138.

¹¹⁶ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 139.

sama ze sebe pustá země, ale všichni tito lidé byli jednou narozeni a představují pochvalu manželství.¹¹⁷

Svatý Řehoř Teolog potvrzuje, že „manželství je kořenem panenství“¹¹⁸. Osobně dává přednost panenství, neboť je mu průvodcem na cestě do věčného života, a on, jak sám přiznává, velmi „spěchá do druhého (věčného) života“¹¹⁹.

Není možné opominout Řehořovo vyznání, v němž praví: „Mými rodiči – jsou ti, kteří mě naučili dobru, a dětmi ti, kteří se ode mne nechali (o dobru) poučit. Manželem je mi jedině Kristus, který byl především panicí, ačkoli kvůli všem se stal člověkem a kvůli všem přijal kříž.“¹²⁰

Svatý Řehoř vyzývá všechny, panice i rodiče, všechny své duchovní syny a dcery, aby vybrali pro život tu nejužitečnější cestu. „Poslechněme Kristova přikázání, oprostěme se od krásy, slávy, bohatství, rodových svazků, štěstí a všech lstivých výplodů smrtonosného hříchu a pozdvihněme se odtud a vydejme se cestou lehkého života, očistěme se a staňme se jednomyslní s nebeskými silami, abychom, tím, že vystoupíme k zástupu stojících před Boží tváří, mohli zapět s veselím slavnostní píseň Králi všech! Jako vyvržení ze světlého Ráje jsme získali v úděl manželství, dále prací naplněnou zemi a konečně i to, co přináleží zesnulým, a proto skrze život, neznajícího životních pout, vyjděme opět ke slávě, k tomu dobrému rajskému stromu, jehož jsme byli zbaveni kvůli nerozvážnosti.“¹²¹

Tak pravilo Bohu podobné panenství: „Ačkoli byli soudcové možná na počátku více na straně manželství, nakonec kladou věnce vítězství právě (na hlavu) panenství. A Kristus, který udělil odměnu oběma stranám, postavil je po svém boku, jedno po pravici a druhé po levici. A proto jednomu i druhému náleží velká sláva!“¹²²

¹¹⁷ Viz ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 140.

¹¹⁸ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 142.

¹¹⁹ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 142.

¹²⁰ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 147.

¹²¹ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 150.

¹²² ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкиной. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994, s. 150.

PRAVOSLAVNÁ KINOVIA VZOREM DOKONALÉ LÁSKY MEZI LIDMI

Archim. Georgios Grigoriatský se v jednom svém zamyšlení sám sebe ptá, jaký by to asi byl dnes krásný život mezi lidmi, kdyby Kristus kraloval v jejich srdcích. Neboť kdekoli tam, kde byl Kristus ze strany lidí přijat s láskou, tam všude „nalezli lidské bytosti svůj smysl a naplnění svého života“¹²³. Příkladem toho budiž první křesťanská obec v Jeruzalémě spolu s obdivuhodným smyslem pro nemajetnost (či spíše dobrovolné vzdání se majetku pro potřeby druhých) nebo příkladná organizace řeckých pravoslavných obcí za vlády Turků či sama pravoslavná kinovia (monastýry), kde v souladu s pravidly svatého Basila Velikého „všichni žijí pro jednoho a jeden pro druhé“¹²⁴.

NAPOMENUTÍ MNICHŮM SVATÉHO OTCE BASILA VELIKÉHO ANEB O ZÁKLADNÍCH VLASTNOSTECH MNICHA

V jedné ze svých nespočetných modliteb, do nichž svatý Basil Veliký vtělil svou víru a lásku k Bohu a které se vznesly do nebes na duchovních křídlech jeho usilovné askeze, se vyznává Bohu s pokorou a prosí jej za další nový den. „Po všechny dny svého života budu chválit tvé jméno, stvořiteli, dobrodince a ochránce můj bdělý, ačkoli nejsem hoden hovořit s tebou v modlitbách...“ Svatý Basil přiznává svou nehodnost před Bohem a současně své přesvědčení, že se jeho rozhovor s Bohem v modlitbě nikdy neskončí, neboť mu přináší nevýslovný užitek: „Tvá láska ke mně a tvá trpělivost mi však dodávají odvahu s tebou hovořit, děkovat ti a oslavovat tě. A takto budu činit vždy, protože mi to velmi prospívá.“¹²⁵ Modlitba a pokora, to je základ křesťanského vyznání zde ve světě. Modlitba nás spojuje s tím, kterého jsme si nade vše zamilovali, a pokora nás udržuje v tomto duchovním spojení.

¹²³ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2011. Μεθ' ημών ο Θεός. In: *Ορθόδοξη Μαρτυρία*. Έκδοση Παγκυπρίου Συλλόγου Ορθοδόξου παραδόσεως „Οι φίλοι του Άγιου Όρος“, č. 95, Podzim 2011, s. 2.

¹²⁴ „Εἰς οἱ πολλοί, καὶ ὁ εἰς οὐ μόνος, ἀλλ' ἐν πλείοσι“. Citováno podle: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. *Ασκητικά Διατάξεις*. Πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίῳ κανονικοὺς. In: *Απαντά τα Έργα* 9. *Ασκητικά Β'.* [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια ὑπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 9. Πατερικαὶ ἐκδόσεις „Γρηγόριος ὁ Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 479. Srovnej: ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2011. *Μεθ' ημών ο Θεός*, cit. dílo, s. 2.

¹²⁵ ΜΙΚΡΟΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΤΑΡΙΟΝ. 2010. Έκδ. Ιερά Μονή Φανερωμένης. Λευκάδος 2010, s. 27-28.

Ponořme se nyní do myšlenek svatého Basila o tom, jakými ctnostmi se má ozdobit mnich, aby byl hoden svého křesťanského, resp. mnišského povolání. Zvažme současně, zda bychom se jimi nemohli do určité míry řídit i my, laici.

Svatý Basil praví, že mnich by především neměl ve svém životě nic vlastnit, měl by dodržet tělesné odloučení od ostatních, nosit vhodné oblečení, hovořit přiměřenou silou hlasu a ukázněným slovem, neměl by vyvolávat rozruch kvůli jídlu či pití a jíst by měl v mlčenlivosti. Vždy by měl „mlčet před staršími, poslouchat moudřejší a milovat sobě rovné“, rovněž by se měl „vzdalovat od lidí nespořádaných, tělesně smýšlejících a mnoho přemýšlivých“¹²⁶. Místo toho by měl dbát na to, aby raději méně mluvil, „aby nebyl ve slově opovážlivý“, „aby neklábosil“ a „aby neinklinoval ke smíchu“. Naopak, mnich by měl podle svatého Basila zachovávat až jakousi ostýchavost, držet svůj pohled při zemi, duši povznášet k nebi a „vždy mít na paměti věci dní posledních“¹²⁷. V tomto smyslu by dobrý mnich měl mít vždy naději a v ní se radovat, vytrvat v zármutcích, modlit se bez přestání a skrze vše děkovat Bohu.

Úkolem vzorného mnicha, toužícího zkrášlit svou duši ctnostmi, by měla být rovněž či spíše především pokora, kterou svatý otec Basil neopomíná ve svém výčtu mnišských vlastností zdůraznit. „Pokorný vůči všem, nenávidící pýchu, bdělý, zachovávající své srdce čisté od zlých myšlenek, shromažďující si poklady v nebesích,“¹²⁸ čehož může dosáhnout pomocí zachovávání Božích přikázání, skrze zkoumání svého nitra a zjišťování, jaké myšlenky jej opanovaly. Dokonalý mnich by měl vždy „napodobovat život svatých otců“, „radovat se spolu s těmi, kteří dosáhli ctností“ a „nikdy nikomu nezávidět“¹²⁹.

¹²⁶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικαί έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 157.

¹²⁷ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικαί έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 157.

¹²⁸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικαί έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 157.

¹²⁹ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικαί έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 157.

Jeho příkladem by měla být Kristova přikázání a blahoslavenství, v jejichž duchu se Basiliova doporučení odvíjejí. A to do slova a do písmene. Co je zajímavé, že Basil neoponechává mnicha nečinným, resp. lhostejným, ani vůči ostatním a jejich problémům. Je pravdou, že mnich musí nejprve sám sebe obviňovat z hříšnosti před Bohem a před ostatními lidmi, napravovat své špatné skutky a zušlechťovat své nitro, ale současně by měl „poučovat všechny žijící nepořádným životem“, „podporovat slabé a bázlivé“, „sloužit nemocným“, „nacházet pokoj s těmi, kteří jsou stejné víry“ a naopak „vyhýbat se všem heretikům“¹³⁰.

Jistě nás nepřekvapí ani Basiliovo doporučení, aby mnich četl pouze kanonické knihy, a nikoli apokryfy, a aby nepřemýšlel o jednotlivých osobách Svaté Trojice, ale spíše aby „vyznával nestvořenou a jednobytanou Trojici“. Krásné je jeho pobídnutí mnichovi, aby „odpověděl vždy vhodně těm, kteří se jej dotazují, že je třeba nechat se pokřtít tak, jak jsme přijali v tradici; věřit tak, jak jsme vyznali při svatém křtu; a slavit Boha tak, jak jsme uvěřili“¹³¹. Vedle dalších úskalí, která mohou mnicha svést z jeho cesty (pití alkoholu a požívání oleje, touha po penězích, pomluvy, činění slibů před lidmi, hněvání, nadávky, ponižování a všemožné jiné nespravedlivé skutky), by se měl mnich vyhýbat především ženám a pití vína,¹³² protože tyto dvě věci vedou všechny ty, kteří jsou rozumní, k apostasii.

Vzorem mnicha je přirozeně též spoléhání se na Boha, a naopak útěk od marnivosti a svárlivosti. Jedinou útěchu by měl mnich podle svatého Basila nacházet pouze v Boží blahodati, která jej má uspokojovat nade vše. Podobně, jak již pravil ctihodný Paisij Veliký, mnich by měl (i podle Basila) činit vše „ve skrytosti“, nikoli aby se ukázal před lidmi, ale aby očekával odměnu pouze od Boha.

¹³⁰ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 159.

¹³¹ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 159.

¹³² ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 159-161.

SLOVO ZÁVĚREM

Svatý Řehoř Teolog, zastánce asketického vzdálení se od světa a askeze ve formě *nazírání*, vyzývá všechny, aby sami vybrali pro svůj život tu nejužitečnější cestu. Je sice pravdou, že panenství mělo v jeho očích vyšší význam než manželství, nesmíme ale zapomenout na to, že v duchovním měřítku je vždy dáвана přednost věcem, které mají vyšší význam „podle ducha“ než těm, které jsou jen „podle těla“. Na panenství budiž proto nahlíženo jako na nejvyšší míru zasvěcení člověka a oddanost věcem duchovním podle vzoru Krista, který „udělil odměnu oběma stranám“, panenství i čistému loži manželskému, „postavivše je po svém boku, jedno po pravici a druhé po levici“, neboť „jednomu i druhému náleží velká sláva!“.

Svatý Basil, který byl naopak zastáncem spíše „praktické a filantropické askeze“, vychází ve svém výchovném přístupu a formulaci základních mnišských pravidel zejména ze své vlastní zkušenosti, ač se přitom nechává inspirovat do značné míry Písmem Svatým, které je naplněno příklady zbožnosti podle vzoru svatých. Podle Basila by tedy mnich měl mít Hospodina neustále před svou tváří, pamatovat na Jeho svatý zákon a současně cítit bázeň a strach před Jeho hrozným soudem. V jeho mysli by měla neustále znít apoštolská slova: „Mám totiž za to, že utrpení nynějšího času nejsou srovnatelná s tou slávou, která se má zjevit na nás...“¹³³ a jeho rty pronášet prorocká slova krále Davida o Božích přikázáních: „Služebník tvůj zajisté jimi osvěcován bývá, a kdož jich ostříhá, užitek hojný má.“¹³⁴ Vždyť mnicha, stejně jako i každého křesťana, očekává velká odměna, kterou si ani zcela představit ještě nedokážeme: „věnce spravedlnosti, věčné příbytky, život nekonečný, radost nevypravitelná, nepřerušené přebývání v blízkosti Otce, Syna i Ducha Svatého..., nebeské tance s anděly, s otci, s patriarchy, s proroky, s apoštoly, s mučedníky¹³⁵, s vyznavači a se všemi těmi, kteří se zalíbili Bohu“¹³⁶.

¹³³ Ř 8, 18.

¹³⁴ Ž 19, 12.

¹³⁵ Святитель ВАСИЛИЙ ВЕЛИКИЙ. О святых Севастийских мучениках. [online]. [2012-03-21]. Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslavie.ru/put/1661.htm>>. Svátý Basil ve svém Slově o svatých 40 mučednících ze Sevastie arménské s velkou chválou zdůrazňuje hlavní ctnosti těchto mladých trpitelů pro Krista, kteří obětovali své mládí, nepodlehli svodům ďábla, ale zamilovali si Pána více než kdokoli jiný; kteří dali přednost životu budoucímu, věčnému, aby na svém těle oslavili Boha... „Святый лик! Священная дружина! Непокосимый полк! Общие хранители человеческого рода! Добрые сообщники в заботах, споспешники в

V pravoslavné mnišské tradici je v poslední době stále více kladen důraz na prvek společného mnišského soužití; lze si tedy povšimnout jistého odklonu od idiorytmie ke kinovii, ačkoli i zde je třeba vycházet ze správných mnišských předpokladů, které ani nezavrhují první z nich, ani neupřednostňují pouze druhou cestu, nýbrž na každou pohlížejí jako na způsob askeze, zvolené podle okolností a duchovního prospěchu toho kterého jedince. A navíc, ne ve všech údobích života Církve bylo možné rozvíjet stejnou měrou obě dvě tyto cesty... I Církev prožívala svá období růstu a duchovní prosperity, zatímco jindy, máme-li stále na mysli mnišství, docházelo k poklesu zájmu věřících o tuto životní cestu. Přesto všechno se ale zdá, jako by v posledních desetiletích začínalo přece jen převládat ono Basillovo *praxis*, a v tomto duchu se rozvíjí též idea kinoviálního způsobu života, který se nejvíce ze všech forem mnišství podobá původnímu křesťanskému soužití podle vzoru „první jeruzalémské obce křesťanů“.

Dá se proto říci, že duchovní život v sobě skrývá mnohé jemné odlišnosti, a proto každá lidská osobnost může v mnišství, v té či oné tradici vyzkoušené podobě duchovního zápasu - odkrýt i ty nejsubtilnější prvky spirituality lidského ducha. V pravoslaví tak bude *praxis* (filantropická askeze) asi vždy kráčet ruku v ruce s *theorií* (viz hesychie a nipsis) a navzájem se doplňovat, neboť bez modlitby mysli není myslitelný ani zápas za dosažení theose. Takový duchovní život nicméně nesmí nikdy pozbyť svobody a lásky, kterých nelze docílit jinak než poslušností podle vzoru Spasitele. A k tomu je „pravoslavné kinovium“ tou nejvhodnější metodou a současně realizací.

Vždyť, jak nás poučují bohonosní starci, Kristus celý svět oživuje, zatímco je stále „křižován a ponižován“. Podobně i každý křesťan a mnich umírají (ve

молитве, самые сильные ходатаи, светила вселенной, цвет церквей! Вас не земля сокрыла, но прияло Небо; вам отверзлись врата рая. Зрелище достойное Ангельского воинства, достойное патриархов, пророков, праведников; мужи в самом цвете юности презревшие жизнь, паче родителей, паче детей возлюбившие Господа! Находясь в возрасте наиболее полном жизни, вменили они ни во что временную жизнь, чтобы прославить Бога в членах своих: став позором миру, Ангелом и человеком (1 Кор. 11, 9), восставили падших, утвердили колеблющихся, усугубили ревность в благочестивых. Все, воздвигнув один победный памятник за благочестие, украсились одним венцом правды, о Христе Иисусе, Господе нашем, Которому слава и держава во веки веков! Аминь.”

¹³⁶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973. s. 163.

světě), aby mohli žít (věčně spolu s Kristem). Zejména mnich jest pak někým, kdo utíká od společnosti, „aby našel (pravou) společnost“. „Volí „nic“, aby našel „všechno“. Pozoruje svět s jemnou ironií, aby začal brát svět skutečně vážně.“¹³⁷

Seznam bibliografických odkazů

- ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Λόγος περί ασκήσεως. Πως πρέπει να κοσμήται ο μοναχός. In: *Απαντά τα Έργα 8. Ασκητικά Α΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 8. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973, 430 s.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1973. Ασκητικά Διατάξεις. Προς τούς εν κοινοβίω κανονικούς. In: *Απαντά τα Έργα 9. Ασκητικά Β΄*. [Εισαγωγή κείμενον (μετάφρασις / σχόλια υπο Κωνσταντίνου Καρακόλη]. Ε.Π.Ε. 9. Πατερικά έκδοσεις „Γρηγόριος ο Παλαμάς“. Θεσσαλονίκη 1973, 571 s.
- BIBLE SVATÁ ANEB VŠECKA SVATÁ PÍSMATA STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. 1991. Podle posledního vydání Kralického z r. 1613. Česká biblická společnost 1991, 270 s.
- СВЯТИТЕЛЬ ВАСИЛИЙ ВЕЛИКИЙ. О святых Севастийских мучениках. [online]. [2012-03-21]. Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslavie.ru/-put/1661.htm>>.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2011. Μεθ' ημών ο Θεός. In: *Ορθόδοξη Μαρτυρία*. Έκδοση Παγκυπρίου Συλλόγου Ορθοδόξου παραδόσεως „Οι φίλοι του Αγίου Όρος“, č. 95, Podzim 2011, s. 1-2.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Ευαγγελικός μοναχισμός. In: *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος. I. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 1998*, s. 13-27.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Άγιον Όρος και Ευρωπαϊκή Κοινότητα. In: *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος. I. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 1998*, s. 89-98.

¹³⁷ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Άγιον Όρος και Ευρωπαϊκή Κοινότητα. In: *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος. I. Μονής Οσίου Γρηγορίου, Άγιον Όρος 1998*, s. 96 - 97.

- ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Похвала девству. In: *Собрание творений*. Том 2. Издательство П. П. Сойкина. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994. 133-150.
- ΜΙΚΡΟΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΤΑΡΙΟΝ. 2010. Έκδ. Ιερά Μονή Φανερωμένης. Λευκάδος 2010, s. 27-28.
- NEDĚLKA, T. 2002. *Novořecko-český slovník*. 2. vyd. Praha 2002, 807 s. ISBN 80-238-8584-7.
- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ν. Α. 2010. Βασίλειος ο Μέγας - Γρηγόριος ο Θεολόγος. In: *Αληθινή φιλία (απο άποψη θεολογική-κοινωνιολογική)*. Λευκωσία 2010, s. 507-516.

IN PRAISE OF VIRGINITY BY SAINT GREGORY THE THEOLOGIAN AND INSTRUCTION ON THE BASIC PROPERTIES OF A MONK BY SAINT BASIL

Michal DVOŘÁČEK, doctorand, Orthodox Theological Faculty, University of Presov, Masarykova 15, 08001 Presov, Slovakia, seagul.m@email.cz, 00420776371611

Abstract

Saint Gregory the Theologian speaks about virginity as about "beautiful gift given to our life", about the gift glittering more than gold. Virginity is, according to St. Gregory, "provider of a great welfare, mother of childless life, Christ's fate". On the other hand, St. Gregory admits that marriage has also a high merit, especially if it is virtuous, and then it is worthy of all praise. „Because they (a married couple) become one body, they also have one soul, and with the help of a mutual love they can together encourage with zeal one another to piety.“ Besides, St. Basil's instructions to the monks are very much inspiring for laymen too. Saint Basil and saint Gregory were as „connected vessels“, one was preaching for "praxis", the later one for „theoria“, but both of them were teaching people how to reach the love and obedience on the pattern of the Saviour.

Keywords

virginity, praxis, theoria, piety, monasticism, family, asceticism, philanthropy, Philokalia